

MIQUEL MARTÍ I POL
(1929-2003)

El dia 11 de novembre del 2003 moria el poeta Miquel Martí i Pol. El seu ha estat —i és encara— un cas excepcional en el panorama de la literatura catalana. La poesia de Martí i Pol, si més no, és llegida per públics de tota mena —fins i tot per aquella gent que pràcticament no en llegeix d'altra— i ha estat divulgada i valorada des de sectors molt diversos. Arran de la mort, s'han succeït múltiples homenatges que han abraçat des dels àmbits més estrictament institucionals o acadèmics fins a reaccions del tot espontànies de persones quasi anònimes que volien mostrar la seva estima a l'escriptor desaparegut (lectures de textos, pàgines de condol a internet, murals a les parets de les escoles, cartes a la premsa, etc.)

La valoració de la seva obra s'ha produït des de llocs molt heterogenis i amb una estranya unanimitat a l'hora del reconeixement públic. Si donem, per exemple, un cop d'ull a les necrològiques de premsa publicades el 12 de novembre del 2003 —l'endemà de la mort— se'ns obrirà un curiós i enorme ventall que va des de la Generalitat de Catalunya fins a una escola d'Esparreguera, passant pel conjunt d'universitats dels Països Catalans (a través de l'Institut Joan Lluís Vives), el Teatre Lliure, l'Associació Catalana de Municipis, el Barça o la majoria de partits polítics de l'arc parlamentari, entre moltes altres institucions i associacions que han volgut fer explícit el seu recordatori. Aquella mateixa setmana podíem llegir a internet múltiples notes de condol: en el web de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (www.escriptors.com), en la secció literària de vilaweb (www.vilaweb.com/lletres) o en el portal “Lletra” (www.uoc.edu/lletra), que són tres referents ineludibles per al seguiment quotidià de la literatura catalana, però també en servidors més curiosos com és ara www.tiocanya.com o els

homenatges espontanis i anònims de gent que es limita a entrar a la xarxa algun text del poeta en memòria seva (vegeu, per exemple, www.geocities.com/RainForrest/6759/poesia.htm). El novembre del 2004, en complir-se el primer aniversari de la desaparició física del poeta, els actes i recordatoris continuen a l'ordre del dia: des del dossier monogràfic de la revista "L'Avenç" (número 296, novembre 2004) fins a nombrosos homenatges celebrats en biblioteques municipals, amb atenció especial per al multitudinari acte d'homenatge celebrat el 8 de novembre al Teatre Nacional de Catalunya, amb participació activa d'un centenar de persones entre poetes, actors, artistes, amics, familiars, cantants, coreògrafs, escenògrafs, polítics, periodistes, cuiners o futbolistes (tots ells amb el denominador comú de ser lectors de l'obra del poeta). De ben segur que, en el camp de la literatura catalana, seria molt difícil —i potser impossible— documentar un altre cas similar o mínimament comparable. El que s'hi acostaria més seria el de Jacint Verdaguer, tot i el famós dilema que marca els darrers anys de la seva vida. No és exagerat, doncs, parlar del fenomen Miquel Martí Pol com una singularitat que sobrepassa el que és estrictament l'àmbit de la creació literària i s'insereix en el terreny sociològic.

L'excepcionalitat justifica que, en una nota necrològica com aquesta, no calgui una presentació convencional de la figura i l'obra del poeta recentment desaparegut. Hi ha prou estudis publicats que corroboren la importància d'aquesta trajectòria, la majoria dels quals provenen —val la pena remarcar-ho— de l'àmbit universitari. Són treballs com els de Ricard Torrents i Ramon Pinyol (de la Universitat de Vic), Jaume Medina i Francesc Parcerisas (de la Universitat Autònoma de Barcelona) Ferran Carbó (de la Universitat de València) o Pere Farrés (de la Universitat de Barcelona), amb menció especial per a aquest últim —el doctor Pere Farrés—, que ha estat i és encara el principal coneixedor i divulgador de l'obra del poeta. I, per si no n'hi havia prou, aquesta connexió de l'obra del poeta amb el món universitari va quedar perfectament corroborada amb la celebració el 1999 a la Universitat de Vic del col·loqui "Miquel Martí i Pol. 1948-1998: Cinquanta anys de poesia" o amb el concessió el mateix any del grau de Doctor Honoris Causa per part de la Universitat Autònoma de Barcelona.

L'afirmació de l'any 1982 de Salvador Espriu a propòsit de la publicació de *L'àmbit de tots els àmbits* ja val com a presentació de l'obra del poeta i és prou eloqüent en tots els sentits: "Autor d'una obra molt vasta, diversa, complexa i intel·ligent, Miquel Martí i Pol ha anat imposant a poc a poc el seu nom i ha aconseguit, des de fa anys, que la seva veu hagi estat de primer sentida, després escoltada, més tard atesa i a la fi repetida i imitada, amb enuig i xoc, amb reticent admiració, amb enganys d'afalacs de sol·licitud, amb un desvetllat respecte i amb un gros perill, això darrer per als sempre llestos, ingrats i alhora candorosos catxaps deixebles. Si els crítics asseguren que hi ha hagut entre nosaltres, al llarg dels segles, al llarg de la nostra tan entrebancada història literària, alguns, no gaires, poetes de debò, no hi ha dubte que Miquel Martí i Pol és un d'ells, un dels pocs indiscutibles." Uns quants anys més tard, les paraules d'Espriu —extraordinàriament precises i intel·ligents— continuen ressonant en l'ambient.

El cas de Martí i Pol ha estat, i és encara, un exemple claríssim de la connexió que pot establir-se entre el poeta i el públic lector. El tiratge d'un llibre com *Estimada Marta* (1978) —que no és precisament un text de lectura fàcil— deu anar ja pels 70.000 exemplars. I de *Llibre de les solituds* (1997), al cap d'un any i mig de l'aparició ja anava per la cinquena edició i se n'havien venut uns 20.000 exemplars. D'altra banda, el poeta és un dels pocs escriptors catalans que compten amb col·lecció pròpia: la "Biblioteca Martí i Pol" endegada el 1998 per Edicions 62 i que ja ha publicat una desena de volums (el de *La fàbrica*, per exemple, amb un tiratge de 25.000 exemplars). I encara més: existeix fins i tot una Associació d'Amics de Miquel Martí i Pol, que ha sorgit ben bé de la iniciativa popular i que agrupa un bon nombre de lectors i admiradors.

Som certament davant d'un cas excepcional, però, precisament per això, digne de menció. L'acceptació a tots nivells d'una obra com la de Martí i Pol ens hauria de fer reflexionar sobre

el paper de la poesia en la societat actual i, més en concret, sobre el paper de la poesia en llengua catalana. És clar que segurament no hem d'arribar a l'extrem de considerar, tal i com alguna vegada s'ha dit, que la veu del poeta hagi esdevingut de debò la veu del seu poble, perquè probablement aquestes qüestions no s'han de plantejar en termes tan absoluts i quasi demagògics. Sí que hem d'admetre, però, que si l'obra de Martí i Pol provoca aquesta estranya unanimitat és perquè al darrera hi ha un poeta d'ofici, que ha sabut treballar amb les seves eines, que són les del llenguatge.

Per a Miquel Martí i Pol vida i poesia han estat sempre dos elements indestriables. Pere Farrés ho explica molt bé en un text de 1997 publicat a la revista *Lletra de Canvi*: “El que busquem, les informacions i els matisos, l'evolució i les contradiccions d'una vida, tot allò que posa en relleu la complexitat i la riquesa del personatge, es troba probablement en major grau i en millors condicions de ser percebut en l'obra del poeta que en el recorregut anecdòtic i circumstancial de la seva existència. Per això, més enllà d'algunes dades rellevants, que ens permeten la contextualització de l'autor i de la seva obra, que la relacionen amb fets i persones que poden haver tingut un paper determinant en la seva producció i recepció, ben poca cosa més d'útil ens aporta una biografia externa del personatge. [...] D'altra banda, en el cas de Martí i Pol, és difícilment destriable vida i poesia, no només perquè la segona expressi la primera. La poesia ha estat l'instrument fonamental de què ha disposat el poeta per conèixer-se a si mateix, comprendre's, explicar-se la pròpia peripècia vital i assimilar «el món» que li ha tocat de viure.” A partir d'una citació com aquesta podem entendre que la trajectòria de l'obra de Miquel Martí i Pol sigui rica i complexa, però que al mateix temps es mantinguin unes constants que són precisament fruit de la relació indestriable entre poesia i vida i de les tensions que això genera. Aquesta relació ens apareix, de fet, com a vinculació íntima entre l'experiència viscuda, la reflexió moral que aquesta experiència provoca i la voluntat de transmetre-la poèticament. Per això és el món el que gira a l'entorn de l'eix del poema i no pas al revés, tal i com s'expressa a “He heretat l'esperança”, una de les composicions més glossades:

“Visc en un poble petit,
en un país petit
i, tanmateix, vull que quedi ben clar
que això que escric ho escric per a tothom,
i que per mi és com si el món sencer
girés entorn de l'eix dels meus poemes.” (vs. 10-15)

Perquè “cada mot és un món”, com se'ns diu en el títol d'un altre dels poemes coneguts, i en el fons

“Nosaltres, ben mirat, no som més que paraules [...].
Ens nodrim de paraules
i, algunes vegades, habitem en elles [...].
Però la nostra missió és parlar.
Donar llum de paraula
a les coses concretes.
Eleva-les a la llum amb els braços de l'expressió viva
perquè triomfem en elles.
Tot això, és clar, sense viure massa prop de les coses.
Ningú no podrà negar que la tasca és feixuga.”
(“Nosaltres, ben mirat”, vs. 1, 7-8, 27-33)

Aquest fil ens duria fins a un tema central en la poètica martiniana, en el qual, per ara, els estudis no s'han entretingut gaire: la idea de la dualitat i la compenetració entre les dues cares d'un ésser desdoblant: el que en un determinat moment es projecta en la realitat circumdant, que se solidaritza amb el sofriment de la gent de la fàbrica; però també aquell que en altres ocasions s'ha de reconèixer en l'home de fusta del mirall, que no acaba d'identificar-se amb l'actor que el representa o que intenta reflectir-se en el jo sorgit del secret de les paraules. És de la força dels mots d'on prové l'empenta vital d'un "jo novell / desposseït de tot, senyor de tot, / que no projecta l'ombra cap enlloc / i es sobreviu en tot, desmesurat". A través dels versos el poeta no pot arribar a l'extrem de confegir un autoretrat, però sí que fa l'esforç d'acostar-s'hi. El poema citat es titula precisament "Quasi autoretrat", i acaba amb una crida a l'avinença amb el jo descrit:

"Mira'm inscrit damunt aquest paper
i solc a solc pots dibuixar-me el gest.
Tot és concret, i nu, i elemental.
No tinguis por de penetrar el secret
d'aquest tendríssim jo que tens als dits.
Confon-te amb mi com jo em confonc amb tu." (vs. 11-16)

Segons cada circumstància, la poesia esdevé refugi, denúncia, via de coneixement, canal d'observació o d'expressió de desitjos i neguits, etc. I és que no som només davant d'una forma d'entendre la vida, sinó davant d'una projecció de la vida mateixa. El poema és, doncs, per excel·lència, un cant vital que ens ofereix "el goig de posar-nos a prova cada dia", tal i com se'ns diu a *Els bells camins*. O, encara més clarament, en aquest fragment de *L'hoste insòlit*:

"Tu que em coneixes, saps que sóc aquell que estima
la vida per damunt de qualsevol riquesa,
l'èxtasi i el turment, el foc i la pregunta.
Cridat a viure, visc, i poso la mà plana
damunt aquest ponent que el ponent magnifica.
Solemnement batega la sang en cada cosa.
Tot és camí des d'ara. Faig jurament de viure."

i és que, certament —i ho diu en un poema titulat precisament "Sovint, quan rellegeixo"—, no hi ha res que s'oposi / ni al gest ni al pas d'aquell que té una clara, / decidida i tenaç voluntat de camí."

Una de les claus de l'enorme propagació de la poesia de Miquel Martí i Pol és la quotidianitat des de la qual sorgeixen unes inquietuds i unes reflexions tremendament humanes. I, en aquest sentit, podem parlar, d'una banda, de les preocupacions cíviques, del compromís social del poeta amb les víctimes de la injustícia, de la meditació última sobre "l'essència mateixa del poble indestructible". Però també ens referim, de l'altra, a l'aproximació del lector a unes preocupacions profundament personals, reals i sinceres, a les quals ens acostem gràcies a la capacitat del llenguatge per saber crear un espai comú de quotidianitat entre la reflexió de l'autor des del seu món de recolliment i l'acte íntim de lectura d'un receptor al qual els mecanismes literaris del text han sabut situar en un estat anímic i emotiu que facilita la identificació. Són dues formes de solidaritat perfectament complementàries, que neixen —en paraules de Ricard Torrents en el pròleg a l'edició de 1984 de la seva *Antologia poètica*— "de l'acord del poeta amb si mateix, amb les pròpies vivències i amb les dels altres homes, al capdavant equivalents". Perquè —encara en mots de Torrents— "quan la vida que s'interpe-

netra amb la poesia és la vida d'un home com Martí i Pol, la poesia troba tot seguit accessos de comunicació, es fa entenedora perquè estableix aquella comunitat d'àmbit necessària entre el poeta i el receptor”.

És clar que no podem perdre de vista que en el fons són els mots els que creen i faciliten aquest espai comú de compenetració, aquesta “comunitat d'àmbit” de què parlàvem. Senyal que al darrera de la senzillesa aparent hi ha tot un treball de llenguatge i d'estil que no ens ha de passar pas desapercebut. És allò que el mateix Martí i Pol, en el discurs que va servir el 1998 de lliçó inaugural del curs de la Universitat Autònoma de Barcelona (actualment reproduït en el volum *Què és poesia?*, 2000), anomenava l'“exigència expressiva” de la llengua, la qual s'entén sobretot a partir d'un procés d'essencialització que fa que les paraules —les clares paraules— irrompin amb una extraordinària força expansiva. És “la densitat de cada cosa dita” de què parla el poema “Goig de la paraula” o el que queda perfectament formulat en aquests altres versos de *L'hoste insòlit*:

“No et diré pas què hi ha rere cada paraula.
Ara ha plogut i el que resta de tarda
serà més íntim i més clar.
Fugim de qualsevol verbositat.
Diguem només el que és essencial:
els mots de créixer i estimar, i el nom
més útil i senzill de cada cosa.”

Durant la seva vida Miquel Martí i Pol ha publicat una trentena de llibres de poesia. Aquest llarg periple permetria resseguir la manera com queden formulades en cada moment les constants de la seva poètica. Limitem-nos només a un breu comentari sobre l'estadi final, el dels darrers llibres publicats. El pes de l'edat i del pas del temps apareix sovint en els últims textos i ofereix una determinada perspectiva per a la contemplació i comprensió de les coses. No hi ha cap xacra, però, que sigui capaç d'aturar la voluntat d'expressió. Així, els darrers llibres han anat apareixent amb una regularitat envejable. Amb el pas dels anys el poeta ha assumit la vellesa i un cert descontentament per l'evolució de la vida del país i del món. El seu és un escepticisme lúcid a través del qual s'aguditza la idea de recolliment i de poesia com a refugi, però que al mateix temps —i especialment a *Llibre de les solituds*— se'ns presenta com a consciència crítica de la realitat que ens envolta. El poeta ens apareix com a persona enriquida d'ell mateix, envellida però sensatament feliç, el qual, tot i veure proper el punt final, transmet una intensa voluntat de persistir. Això permet que fins i tot sigui capaç de recuperar “el jo dels anys seixanta”. Així ho afirma, literalment, en el poema “Memorial”:

[...] Tot és provisorí:
jo, els que em coneixen i els que no em coneixen.
Deu faltar molt encara pel diluvi;
però, per si de cas, recuperat
el jo dels anys seixanta, invoco els déus
i els demano clemència per no fer-me
suportar a mi mateix més del que pot
considerar-se digne i necessari. (vs. 8-15)

Cal fer esment també a la dedicació de Miquel Martí i Pol a altres gèneres o a altres activitats relacionades amb el món literari. I caldria mencionar molt especialment la tasca d'assagista periodístic en diaris com *Avui*, *El 9 Nou*, *Punt Diari* o *Diari de Barcelona* i de crític lite-

rari en revistes com *Inquietud*, *Serra d'Or*, *Ponent* i sobretot *Reduccions*. Martí i Pol fou un dels fundadors de la revista vigatana *Reduccions* el gener de 1977, s'integrà al consell de redacció des del primer número i en formà part fins al moment de la mort, després de vint-i-sis anys i de setanta-vuit números al carrer. A les pàgines de *Reduccions* podem llegir nombrosos textos literaris del poeta, ressenyes escrites per ell de llibres d'altres autors o estudis sobre la seva obra. D'entre totes aquestes intervencions, es pot destacar l'article titulat *Algunes reflexions sobre experiència i poesia*, el qual prové d'una conferència que el poeta va pronunciar el març de 1987 al Departament de Llengües Hispàniques de la Universitat de Bristol, durant l'estada de dues setmanes que hi va fer com a professor convidat.

Tampoc no podem oblidar les incursions de l'autor en el terreny de la narrativa, amb diversos llibres de literatura infantil o *Contes de la vila de R. i altres narracions*; de la prosa memorialística (els dos dietaris titulats *Obertura catalana* i *Defensa siciliana*); o la faceta de traductor, especialment de literatura francesa. És precisament aquesta activitat com a traductor la que li va valer el 1983 el premi "Josep Maria de Sagarra" per la versió de *Les criades* de Jean Genêt. I si parlem de premis hem d'assenyalar també, com a mínim, l'"Óssa Menor" del 1953 per *Paraules al vent*, la "Lletra d'Or" del 1976 per *El llarg viatge*, la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya del 1983, els premis "Salvador Espriu" i "Ciutat de Barcelona" del 1987 per *Els bells camins*, el "Premi d'Honor de les Lletres Catalanes" del 1991, el premi "Josep Maria Llompart" de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana del 1995, el Premi de la Crítica del 1998 per *Llibre de les solituds* o el Premi Nacional de la Generalitat de Catalunya del 1998 també per *Llibre de les solituds*. Tampoc no està de més incloure entre els mèrits el refús a la concessió el 1978 del Premio Nacional de Poesía ofert pel Ministeri de Cultura del govern de l'estat espanyol.

Ens trobem certament davant d'una figura emblemàtica de la literatura i de la cultura catalanes. Al darrera de l'èxit i el reconeixement no hi ha cap campanya d'imatge o de promoció editorial ni cap manipulació per part de ningú. Fins i tot podríem desmuntar fàcilment el tòpic de la commiseració per una malaltia que li va minvant progressivament la mobilitat. Martí i Pol és únicament ell i la seva paraula: la grandesa del llenguatge. I tenim l'obligació de fer nostra la gran lliçó del poeta: que "la poesia o, si es vol, el sentiment poètic de les coses és un component essencial de la persona", el qual "afecta la part més característica de la nostra manera de ser" (són paraules extretes del volum *Què és poesia*), cosa que hauríem de saber valorar adequadament a l'hora de mirar-nos al mirall i replantejar-nos la vida. Perquè, com diu el poeta a "Petita faula de mi mateix":

"[...] la gent creix massa
de pressa —ja ho he dit—,
i llegeix poc, i pensa
molt menys, i tothom perd
el temps en ximpleries." (vs. 33-37)

Jaume AULET
Universitat Autònoma de Barcelona